

РОЛЬ ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Для побудови демократичної, правової української держави, а отже, держави загального добробуту, необхідно забезпечувати відповідний рівень підготовки майбутніх соціальних працівників. Існуючі методи та засоби підготовки в переважній більшості базуються на загальноприйнятних підходах, а саме теоретичному та практичному викладанні тих чи інших дисциплін. У багатьох країнах, зокрема й в Україні, запроваджено так звану Болонську систему підготовки майбутніх спеціалістів, у тому числі і в галузі соціального забезпечення населення. Важливу роль у цьому навчальному процесі відіграє комплекс філософських дисциплін: загальної філософії, етики, естетики, релігієзнавства, культурології, а також філософії науки й філософії освіти, які допомагають студентам вивчати суспільство у взаємозв'язку «людина й світ», «громадянин і суспільство», «людина і нація».

Ключові слова: філософські дисципліни; соціальний працівник; інновації; методи; суспільство; держава; фахівець; наука; освіта.

Постановка проблеми. Інтеграція української вищої школи в європейський та світовий освітній простір можлива лише за умови реформування та модернізації підготовки майбутніх спеціалістів у вищих навчальних закладах країни. Це актуалізує проблему освітніх інновацій як дієвого чинника інтенсифікації та підвищення якості освітніх послуг, зростання творчого потенціалу учасників навчального процесу. Іntenсифікація інноваційно-освітньої діяльності зумовлена багатьма факторами розвитку сучасної цивілізації, які впливають на характер і зміст усіх ланок освіти, визначають основні напрями і перспективи її розвитку, форми і методи навчання. Як особливо важлива, суспільно-значуща та визначальна для майбутнього людства науково-освітня галузь розвивається в контексті загальноцивілізаційних та євроінтеграційних процесів. Поява світового ринку та інтернаціоналізація капіталу, створення і діяльність транснаціональних і наднаціональних об'єднань, бурхливий розвиток інформаційних технологій і засобів комунікації, інтеграція науки і виробництва, науки і освіти, поширення моделі високотехнологічного суспільства, виникнення у житті світового співтовариства нових глобальних проблем, які потребують своєчасного дослідження і розв'язання, – це далеко не повний перелік визначальних процесів сучасного суспільного життя, які зумовлюють зміст, напрями і перспективи науково-освітньої діяльності. Вища освіта має відповідати на виклики часу, втілюючи нові вимоги, тенденції, ідеї у нових освітніх технологіях, формах і структурах, методах і засобах професійної підготовки.

Освітні інновації є адекватною відповіддю на соціальні вимоги постіндустріального суспільства

«швидкої» економіки, в якій зростає роль творчості, оперативності управління, здатності швидко реагувати на зміни, уміння створювати нові технології і замінювати їх новішими, запобігати інформаційній ізоляції [3]. Інноваційно-освітня діяльність – важлива складова інноваційної політики держави, стрижнем якої є усвідомлення того, що науково-технічні інновації як фактор її економічного розвитку реалізуються не лише в нових або удосконалених технологічних процесах, різних видах організаційної, маркетингової та управлінської діяльності, але й в нових освітніх програмах, навчальних та управлінських технологіях, ефективних методах і формах підготовки фахівців на рівні сучасних вимог [5]. Спроби скасування обов'язковості нормативних дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки студентів, які мали місце впродовж останнього десятиліття, сьогодні викликають стурбованість як науково-педагогічних працівників, так і всього українського суспільства. Суспільство блискавично відреагувало на ці спроби усунення чи витіснення основних гуманітарних дисциплін з освітнього процесу, створивши низку заяв, звернень та створення суспільного розголосу й широкого обговорення в ЗМІ [2; 6]. Це і зумовлює актуальність розглянутої в цій статті проблематики.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед дослідників філософських дисциплін в освітньому процесі чільне місце посідають провідні українські філософи та педагоги: Президент НАПН України, академік Василь Кремень, директор Інституту філософії ім. Григорія Сковороди Мирослав Попович, Інститут філософської освіти і науки НПУ імені М. П. Драгоманова, зокрема професор І. І. Дробот та ін. В Україні виходить

спеціальний часопис «Філософія освіти», який публікує матеріали фахівців, що досліджують проблеми сучасної філософії.

Мета статті – здійснити аналіз освітньо-кваліфікаційного комплексу спеціальності «соціальна робота», показати значимість та непересічну роль філософських дисциплін у системі освіти соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу. Головна мета вищої школи сьогодні в питаннях підготовки майбутніх соціальних працівників – забезпечення потреб держави у висококваліфікованих, професійно-мобільних, конкурентоспроможних і вигребуваних на ринку праці фахівцях, готових виконувати складні професійні функції та завдання, із широким світоглядом, професійним мисленням і творчим потенціалом, здатних до безперервного навчання і продукування нових знань, з навичками злагодженої та конструктивної колективної роботи у нових, а часто доволі складних умовах або непередбачуваних ситуаціях, оперативного розв'язання можливих проблем.

Розглядаючи процес формування соціально-гуманітарних наук, треба вказати на деякі його особливості. Якщо XVI – початку XVIII століття в гуманітарних науках ідеалом наукового розуміння була геометрія Евкліда, то в XIX столітті еталоном науковості стала класична механіка, що виникла з прагнення урахування законів механіки пізнати всі явища і процеси дійсності, зокрема й соціально-гуманітарні. Тоді здавалася природною побудова науки про суспільство. Розгляд соціальних об'єктів як простих механічних систем неприйнятне для гуманітарних наук, оскільки їхні об'єкти – складні системи, що розвиваються і потребують особливих методів пізнання.

Під час вивчення соціально-культурних процесів і явищ (суспільство, людина, культура) у сучасній науці прийнято робити відмінності соціально-гуманітарного пізнання від природного. Такими відмінностями є:

- 1) закони суспільства створюються людьми на відміну від законів природи, що діють стихійно;
- 2) закони суспільства історичні, тобто менш довговічні;
- 3) закони суспільства реалізуються через свідому діяльність людей, тоді як закони природи існують незалежно від усвідомлення людей;
- 4) соціально-гуманітарне пізнання – ціннісно-смісловне, тобто воно досліджує не природну сутність речей, а її ціннісну сутність, її якісну сторону;
- 5) тоді як в природознавстві головна і визначальна процедура пізнання є пояснення, де істина доводиться, то в соціально-гуманітарних знаннях людські дії підлягають розумінню, де суб'єкт їх переживає як свої власні, глибоко особисті, тому й істина не доводиться, а лише тлумачиться, інтерпретується, як захід розуміння, співпереживання.

Нині спектр фахових знань, умінь, навичок представника будь-якої суспільно значущої професії, у тому числі соціального працівника, значно розширився.

Проте надто часті реформи у вищій школі, стрімке скорочення кількості навчальних годин на викладання гуманітарних дисциплін, спричинені «болонським процесом» та іншими реформами й новаціями,

постійно змушували як завідувачів кафедр, так і керівництво ВНЗ йти на компроміс і вигадувати все нові й нові дисципліни-відгалуження від існуючих нормативних (або навіть класичних) галузей знань. Так виникли філософія освіти (що згодом навіть переродилася в «освітологію»), філософія економіки, філософія техніки, філософія права, соціальна філософія, філософія здоров'я, навіть «філософія грошей» та ін., які загалом тільки розпорошували цілісні інтегративні системи знань, призводили до штучної їх фрагментації. А подальша нездатність викладачів вигадати щось якісно нове стала причиною повторів та дублювання в навчальних програмах курсів, як наприклад, у дисциплінах «культурологія», «філософія культури», «історія культури», «філософія мистецтва», які про одні й ті самі явища розповідали, в кращому випадку, під різними кутами зору тощо. Це нагадує «ідеологічну боротьбу» з самим поняттям *філософія*, за аналогією до американсько-радянських змагань у XX ст. щодо лінгвістичного «зниження» терміна «революція» (напр., в США створювали такі словосполучення, як «революція на кухні», «революція в косметичці», «революція шкарпеток», «революція манікюру» та ін., що принижувало ідеологічний пафос Жовтневої революції в СРСР).

Тому і в наш час варто поставити питання, кому вигідно принижувати філософію? Як уже відомо з історії, на філософію завжди починалися гоніння в часи, коли відбувалися значні соціально-політичні зміни в Україні. Так, у часи засилля російської імперської політики щодо України філософію забороняли в Києво-Могилянській академії та в Київському університеті святого Володимира (нині імені Тараса Шевченка). А філософія все ж вистояла й довела, що без неї в нинішньому світі не може існувати ніяка ні фундаментальна, ні прикладна, ні економічна чи технічна наука, тим більше – наука про суспільство.

Наслідки сучасного завуальованого під «реформу освіти» гоніння на філософські дисципліни проаналізував Євген Бистрицький, доктор філософських наук, виконавчий директор Міжнародного фонду «Відродження», який зокрема, констатує, що скасовуючи чи обмежуючи викладання філософських дисциплін у вищих навчальних закладах, «ми забуваємо про буття (та його вивчення) самої людини – як гуманітарної підвалини будь-якого наукового знання, а саме: дисциплінованої самосвідомості. Ми втрачаємо можливість навчання самоусвідомленню людського і людяного, персонального і колективного, політичного і приватного, власної автентичності і, отже, національної і громадянської ідентичності. Відмовляючись від філософських дисциплін, ми кажемо – нам не дуже потрібна, або зовсім не потрібна, самосвідома, критично мисляча, вільна людина з розвинутим духовним світом. Нам не потрібний спеціаліст, який здатний зрозуміти себе і іншого, отже вірно керувати людьми, суспільними процесами» [2]. Висновок, до якого доходить вчений, полягає у поглибленні філософського знання та підвищенні рівня його викладання у ВНЗ, бо «Філософія у цьому сенсі як дисципліна навчання – універсальна, всезагальна. Без викладання її ми матимемо натаскано-навчених не

дуже чи зовсім не здатних самостійно і творчо думати. Філософія, про що знають у розвинутих країнах та про що свідчить сам історичний генезис наук, є *базовою дисципліною* для всіх наукових дисциплін» (виокремлення курсивом – авт. Г. К.) [2].

Від спеціаліста сьогодні вимагаються різноманітні знання не лише у певній галузі, а й у суміжних сферах, ґрунтовна загальна та фахова методологічна підготовка, вільне володіння методикою і практикою наукових та прикладних досліджень, зокрема міждисциплінарних, сучасним мовним і технічним інструментарієм (перший передбачає вільне володіння кількома мовами у їх різних стилевих різновидах, другий – комп'ютерною та іншою технікою, що використовується в тій чи іншій діяльності). Усе це засвідчує, що наука і практика нині стають нерозривними складниками навчального процесу. Підготовка таких спеціалістів на рівні європейських вимог і професійних стандартів, передбачає впровадження в систему вищої професійної освіти широкого спектра нововведень, які б сприяли удосконаленню, модернізації та підвищенню якості науково-освітньої роботи, і створення на основі комплексного підходу своєрідного інноваційно-освітнього клімату для ефективної діяльності ВНЗ.

Тому для підготовки майбутнього фахівця соціальної роботи таким важливим є глибоке розуміння філософських основ буття, без якого не можливо бути людяним, що власне і є визначальною особистісною рисою кожного соціального працівника. Адже все, що існує у світі, має право стати об'єктом ціннісного ставлення людини до того чи іншого явища життя, тобто має оцінюватися особистістю як «добро» чи «зло», «краса» чи «потворність», «можливе» чи «неприпустиме», «істинне» чи «хибне». Саме цьому вчить аксіологія – вчення про цінності, головне завдання якої полягає в тому, щоб показати місце цінностей у структурі буття та в ставленні людини до фактів реальності. Відмова від обов'язкового викладання гуманітарних дисциплін у ВНЗ і «автономне» формування навчальних планів суперечить фундаментальному принципу освіти – компетентності, під якою розуміємо «динамічну комбінацію знань, вмінь, практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей» [4, розд. 1, ст. 1, п. 13].

Філософія – наука про всезагальні закони розвитку. Тому її вивчення, на думку ректорів ВНЗ і науковців, які підписали Звернення до віце-прем'єра України Кириленка В. А., важливе з огляду на те, що «філософія має ключове значення для формування навичок самостійного, критичного і логічного мислення, творчого, інтелектуального пошуку та неупередженого наукового аналізу, а також виховання соціально відповідальних особистостей з активною життєвою і громадянською позицією, з усталеними ціннісно-світоглядними орієнтирами, що відповідають духу сучасності та нагальним потребам розвитку суспільства» [6].

Не менш важливою філософською дисципліною для фахівця будь-якої професії, у тому числі й соціального працівника, є історія філософії. Хіба може людина вважати себе інтелектуально розвинутою,

не маючи уявлення про філософію Піфагора, Арістотеля, Платона або категоричний імператив Імануїла Канта? І хіба не правий був І. Кант, коли писав, що людство саме створює умови, які впливають на його історію? І досі залишається актуальним його «золоте правило», що надає моральний сенс та формулює основний закон етики – категоричний імператив. Життєва етика І. Канта – це філософське переконання. Саме тому етика як галузь філософського знання, належить до практичної філософії, бо саме переконання і визначають основні принципи людської діяльності, об'єднують вчинки людей з їхніми мотивами. Майбутні соціальні працівники мають належним чином опанувати тими ідеями, практикою й досвідом, що були започатковані в далекі від нас часи, але не втратили своєї філософської цінності й досі, а отже, є вічними для будь-якого сучасного і майбутнього суспільства. У цьому одвічна актуальність філософії.

Широко розрекламованою галуззю філософських знань стає сьогодні філософія освіти, яка має забезпечити відбір предметного змісту знань, необхідних для формування особистості і фахівця своєї справи, зорієнтованого на осмислене обґрунтування власної професійної діяльності. Тобто філософія освіти, на думку її засновників, допомагає формувати новий тип особистості, «здатної міркувати категоріями космічних масштабів» [1]. Якщо колись давно міжпоколінні зв'язки здійснювалися природним шляхом від діда-прадіда до онука-правнука, то нині передача культурного досвіду поколінь неможлива без спеціально організованої системи освіти. Зі зміною історичних епох та політичних систем людству приходить час від часу позбуватися суперечливих форм знання, заідеологізованих стереотипів мислення, так само, як і певних ілюзій чи утопій або політичних міфів. Як відомо, саме деякі ідеологеми, поширювані та тиражовані в масовому порядку, часто створюють хибні орієнтири особистості та дезорієнтацію в ієрархії цінностей.

На думку Олега Базалука та Наталі Юхименко, «одне із завдань філософії освіти – врегулювання, прогнозування та екстраполяція найбільш актуальних ірраціонально-інтуїтивних форм знання; спрямування та коригування еволюції процесу освіти. Філософія освіти формує образ «людини майбутнього», зорієтовуючи та змістовно наповнюючи педагогіку новими знаннями, методами, способами, цілями, котрі через процес освіти втілюються у формуванні внутрішнього світу конкретного покоління» [1].

Філософія науки – відносно молода галузь філософського пізнання, яка успішно й бурхливо розпочала розвиватися у ХХ столітті. Як філософська дисципліна вона представляє собою різні концепції, які пропонують ту чи іншу модель розвитку науки, з різними підходами й поглядами. Предметом філософії науки є спільні закономірності наукової діяльності з виробництва наукових знань, що розглядаються на тому чи іншому історичному етапі розвитку суспільства. Вивчення філософії науки як вузівської навчальної дисципліни сприяє формуванню в студентів ставлення до науки як до складного багатомірного та суперечливого процесу, що розвивається у світі, і

який радикально змінює наше суспільство. Якщо філософія освіти формує гуманного сучасного представника роду людського, здатного професійно забезпечити функціонування тих ділянок життєдіяльності соціуму, яким він навчився у ВНЗ, то філософія науки забезпечує його інструментарієм вищого гатунку – здатністю до філософського узагальнення та передачі власних наукових розробок, компетентністю презентувати наукові здобутки, що забезпечують життєдіяльність усієї галузі. Філософія освіти здобула собі право на існування переважно серед педагогічних ВНЗ, а філософія науки найбільш необхідна аспірантам різних галузей, які готують себе до професійної наукової діяльності.

Важливо зрозуміти, що соціально-філософський контекст будь-якого курсу дає змогу не тільки ознайомити студентів з основними ідеями творчого доробку мислителів, а й простежити, як саме ці ідеї вплинули на суспільство, що власне виводить філософію за рамки виключно філософії, відкриваючи перед майбутніми соціальними працівниками значно ширші обрії, виробляючи глибинне бачення багатьох процесів і проблем, які пізнаються лише з набуттям життєвого досвіду.

Висновки. Усі проаналізовані особливості соціально-гуманітарного знання впливають на розуміння предмета професійної діяльності майбутнього

соціального працівника, адже в основі його праці є не просто людина, а, насамперед, зв'язки «людина й світ», «громадянин і суспільство», «права та обов'язки» тощо.

Функції синтезу соціально-гуманітарного знання перебирає на себе загальна філософія, адже тільки вона може узагальнити наукові досягнення різних форм знання, передати духовно-культурний досвід (релігія, мистецтво), вибудувати всі компоненти цих знань у цілісний науково-теоретичний світогляд.

Сучасний стан науки і освіти викликає необхідність державного регулювання та контролю в галузі освіти, що покликане здійснити Міністерство науки і освіти України, а професорсько-викладацька спільнота вищих навчальних закладів, у свою чергу, має право відкрито висловлювати свої пропозиції щодо покращення системи освіти в цілому. Саме в процесі такої взаємодії, контролю та експертизи вагомим науково-технічним програм простежуються можливі наслідки реалізації тієї чи іншої програми під кутом зору гуманістичних цінностей і розв'язання глобальних проблем.

Саме тому філософські дисципліни у вищих навчальних закладах загалом, та на факультетах соціології й соціальної роботи зокрема мають розвиватися, актуалізуватися згідно з вимогами до професійних компетенцій соціальних працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базалук О. О. Філософія освіти [Електронний ресурс] : [навчальний посібник] / О. О. Базалук, Н. Ф. Юхименко. – К. : Кондор, 2010. – 164 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1584072032609/filosofiya/filosofiya_osviti.
2. Бистрицький С. Чому філософія має бути обов'язковою дисципліною у вишах та академічних інститутах [Електронний ресурс] / С. Бистрицький. – Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/bystrytsky/54c84e4990b7f/>.
3. Економіка вищої освіти України: тенденції та механізми розвитку / За заг. ред. В. П. Андрущенка. – К. : Пед. преса, 2006. – С. 28.
4. Закон України про вищу освіту від 1 липня 2014 року, N 1556-VII.
5. Інновації як фактор модернізації та підвищення якості вищої освіти : бібліогр. покажчик (1995–2006) / Укл. Н. В. Артикуца, О. М. Клоченок, Т. О. Лішук ; НаУКМА. – К. : СтилоС. 2006. – 630 с.
6. Ректори вишів закликають повернути філософії статус обов'язкової дисципліни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/News/128612>.

А. В. Коваль,

Черноморский государственный университет имени Петра Могилы, г. Николаев, Украина

РОЛЬ ФИЛОСОФСКИХ ДИСЦИПЛИН В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ СЛУЖАЩИХ

Для построения демократического, правового украинского государства, а значит государства всеобщего благосостояния, необходимо обеспечивать соответствующий уровень подготовки будущих социальных работников. Существующие методы и средства подготовки в подавляющем большинстве основаны на общепринятых подходах, а именно теоретическом и практическом преподавании тех или иных дисциплин. Во многих странах, в том числе и в Украине, введена так называемая Болонская система подготовки будущих специалистов, в том числе и в области социального обеспечения населения. Весомую роль в этом учебном процессе играет комплекс философских дисциплин: общей философии, этики, эстетики, религиоведения, культурологии а также и философии науки и философии образования, которые помогают студентам изучать общество во взаимосвязи «человек и мир», «гражданин и общество», «человек и нация».

Ключевые слова: философские дисциплины; социальный работник; инновации; методы; общество; государство; специалист; наука; образование.

A. V. Koval,
Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

**THE ROLE OF THE PHILOSOPHICAL DISCIPLINES
IN THE PREPARATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS**

To build a democratic, constitutional Ukrainian state, and hence the welfare state, it is necessary to ensure an appropriate level of training of future social workers. Existing methods and means of training in the vast majority are based on common approaches, namely the theoretical and practical teaching of certain disciplines. In many countries, including in Ukraine, introduced the so-called Bologna system of training future professionals, including those in the field of social welfare. Significant role in this educational process is the set of philosophical disciplines: general philosophy, ethics, aesthetics, Religious Studies, culture as well as the philosophy of science and philosophy of education, which helps students to study society in the relationship «man and the world», «Citizen and Society», «people and nation».

Keywords: *philosophical discipline; social worker; innovations; practice; society; state; specialist; science; education.*

Рецензенти: *Лозко Г. С., д-р філос. наук, професор;
Горбаченко Т. Г., д-р філос. наук, професор.*

© Коваль Г. В., 2015

Дата надходження статті до редколегії 08.06.2015